

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Навчально-науковий інститут управління, психології та безпеки

Кафедра практичної психології

**Психологічні аспекти інтолерантності до невизначеності
у випускників шкіл**

кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
спеціальності 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»
Лисій Вікторії Тарасівни

Науковий керівник
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри практичної
психології
Наталія КАЛЬКА

Рецензент
кандидат психологічних наук, доцент
Ольга УГРИН

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
« » _____ 2025 р., протокол №
Т.в.о. завідувача кафедри практичної психології
_____ **Євген КАРПЕНКО**

Львів
2025

АНОТАЦІЯ

Лисій Вікторія. Психологічні аспекти інтолерантності до невизначеності у випускників шкіл

У роботі розглянуто психологічний зміст понять «толерантність до невизначеності» та «інтолерантність до невизначеності» у психологічних теоріях та концепціях. Окреслено особливості формування інтолерантності до невизначеності у осіб юнацького віку, а саме випускників шкіл.

Здійснено емпіричне дослідження толерантності та інтолерантності та її складових і наведено порівняльний аналіз цих показників у хлопців та дівчат, мешканців регіону та внутрішньо переміщених осіб та описано зв'язок із соціально-психологічною адаптацією. Також виявлено відмінності у ставленні до невизначеності між мешканцями міст та сіл.

Ключові слова: толерантність до невизначеності, інтолерантність до невизначеності, невизначеність, соціально-психологічна адаптація, випускники шкіл, юнацький вік.

ABSTRACT

Lysii Viktoriya. Psychological aspects of intolerance to uncertainty in school graduates

The paper examines the psychological content of the concepts of "tolerance to uncertainty" and «intolerance to uncertainty» in psychological theories and concepts. The features of the formation of intolerance to uncertainty in adolescents, namely school graduates, are outlined. An empirical study of tolerance and intolerance and its components is carried out and a comparative analysis of these indicators in boys and girls, residents of the region and internally displaced persons is provided, and the connection with socio-psychological adaptation is described. Differences in attitudes to uncertainty between residents of cities and villages are also revealed.

Keywords: tolerance to uncertainty, intolerance to uncertainty, uncertainty, socio-psychological adaptation, school enrollees, adolescence.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
 РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ІНТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ.....	7
1.1.Сучасні підходи до розгляду поняття толерантність до невизначеності особистості.....	7
1.2.Толерантність та інтолерантність до невизначеності до невизначеності як психологічний феномен.....	16
1.3. Психологічні особливості розвитку толерантності до невизначеності у осіб юнацького віку.....	22
Висновки до Розділу 1.....	27
 РОЗДІЛ 2. ЕМПРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ.....	29
2.1. Характеристика вибірки і методик емпіричного дослідження	29
2.2. Інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	33
2.2.1. Результати описової статистики.....	33
2.2.2. Результати порівняльного аналізу.....	38
Висновки до Розділу 2.....	45
ВИСНОВКИ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальним контекстом життєдіяльності особистості є невизначеність і мінливість, а вміння діяти за цих умов одна із найбільш затребуваних якостей. У зв'язку з цим ефективне функціонування особистості в контексті безперервних викликів та трансформацій сучасності визначає соціальний та суб'єктивний добробут, психологічне здоров'я, можливості розвитку та самореалізації. Особливо гострою дана проблема постає на етапі юності, оскільки вирішення центральних завдань даного періоду (здобуття професії, визначення життєвих пріоритетів, вибудовування кар'єри) пов'язане з невизначеністю, неясністю, непередбачуваністю та суперечливістю.

Зазначене детермінує необхідність теоретико-емпіричного вивчення толерантності та інтолерантності до невизначеності та психологічних конструктів, пов'язаних з нею. Вивчення соціальної поведінки молоді, а також пошук способів формування толерантності є необхідністю у плані подолання існуючих чи можливих форм прояву нетерпимості у молодіжному середовищі.

Толерантність у ширшому сенсі є досить складним і суперечливим соціальним явищем. Його смислові та змістовні компоненти формувалися тисячоліттями і, можливо, формуються досі. Включаючи в себе цінності, соціальні інтереси і норми суспільства, будучи способом виживання в світі, що постійно змінюється, толерантність постає тією самою точкою дотику особистої свободи і відповідальності і, у зв'язку з цим, вимагає уточнення кордонів, в яких вона може бути описана і пояснена на кожному конкретному часовому відрізку розвитку людства. Толерантність в індивідуальному аспекті є складовою системи моральних та морально-етичних цінностей кожного члена суспільства, які складаються у системи цінностей різних соціальних груп. Окрему увагу в цьому випадку слід приділити такій соціальній групі, як молодь. Паралельно з толерантністю до невизначеності у літературі використовується поняття інтолерантності до невизначеності.

У вітчизняних дослідженнях позначені феномени - це два крайніх полюси одного континууму, а самостійні психологічні освіти, латентні змінні, пов'язані з різними властивостями в цілісному потенціалі особистості. Наявність даних конструктів у психологічній системі зумовлює взаємодетермінацію процесів взаємодії зі світом. Толерантність до невизначеності - складний і багатоаспектний феномен, що активно використовується в зарубіжній та вітчизняній науці для розкриття та пояснення механізмів функціонування особистості в умовах неповної, неточної, множинної, мінливої та суперечливої реальності Е. Френкель-Брунсвік, А. Адорно, С. Баднер та ін.

Отже, принцип невизначеності стає одним із головних принципів існування людини поряд із детермінованістю. Люди змушені приймати хороші рішення, перебуваючи у стані стресу, зберігати здоровий глузд і продуктивність діяльності. Навчаючись цього, вони розвиваються. І це означає, що толерантність до невизначеності несе в собі величезний потенціал розвитку життєздатності людини, її соціально-психологічних властивостей, які дозволяють пізнати його у поведінці творця власного життя навіть у несприятливо змінюваних умовах життєдіяльності.

Мета дослідження полягає у теоретико-емпіричному вивченні характерних особливостей інтолерантності до навизначеності у випускників шкіл.

У відповідності з цією метою були сформульовані такі **завдання дослідження:**

1. Охарактеризувати психологічний зміст толерантності та інтолерантності до невизначеності.
2. Розглянути основні підходи трактування поняття «інтолерантність до невизначеності».
3. Окреслити основні причини формування інтолерантності до невизначеності.

4. Проаналізувати основні шляхи розвитку толерантності до невизначеності осіб юнацького віку;

5. Емпірично дослідити психологічні особливості інтолерантності до невизначеності у випускників шкіл.

Об'єкт дослідження: толерантність до невизначеності як психологічний феномен.

Предмет дослідження інтолерантності до невизначеності у випускників шкіл.

Теоретико-методологічна основа. Теоретичним підґрунтям вивчення феномена стали наукові праці таких зарубіжних науковців A. Boelen, K. Buhr and M. Dugas, N. Carleton, M. Freeston, A. Mahony, M. McEvoy, A. Sanchez та вітчизняних (О. Санніков, О Саннікова, О. Луковицька, П. Лушин, І. Остополець).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань і перевірки гіпотези було застосовано загально-наукові методи теоретичного та емпіричного дослідження, зокрема такі, як метод теоретичного аналізу літератури з теми дослідження, аналіз основних понять, їх синтез, систематизація матеріалу, порівняння та узагальнення даних.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань розуміння причин та наслідків формування інтолерантності до невизначеності у випускників шкіл.

Практичне значення роботи полягає у розробці онсоних шляхів та заходів із формування толерантності до невизначеності у випускників шкіл.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ІНТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Сучасні підходи до розгляду поняття «толерантність» особистості

Толерантність є багатогранним поняттям, що значно ускладнює його систематизацію та класифікацію. Сам процес формування розуміння феномену толерантності, не припиняючись, розвивався протягом тривалого періоду, що значною мірою вплинуло на кількість його значень та понять, які відповідатимуть сучасній дійсності.

Спочатку латинське слово «toleranten» вважалося протягом тривалого часу медичним терміном і означало стійкість і несприйнятливість до зовнішніх змін [5]. Проте в даний момент, через масштабний процес дифузії між різними науками, такими як: соціальні, гуманітарні та природні, термін толерантності набув зовсім іншого значення, зважаючи на зближення понять.

Розглядаючи поняття «толерантність», можна зазначити, що у термінології поруч із цим поняттям активно використовується протилежне за значенням поняття «інтолерантність». Поняття «інтолерантності» активно досліджувалося вченими, наприклад, Бетті Е. Рієрдон, виділяє такі ознаки, що можна віднести до цього явища:

- зневажливу, ненависну або відчужуючу мову;
- виділення всіх членів соціальної групи за узагальненими негативними характеристиками;
- висміювання та образу конкретних якостей та особливостей людей;
- висловлювання про окремих осіб та групи на основі узагальнень та негативних стереотипів, а не фактів;
- навмисні дії, спрямовані на приниження та залякування інших, обмеження та позбавлення людини її прав;

- фізичне та моральне залякування, збройні напади [8].

Як вважає Бетті Е. Рієрдон, толерантність впливає з відсутності перерахованих категорій. Однак, варто зазначити, що дані ознаки виявляються в процесі спостереження за конкретною людиною і виявляються у зовнішній поведінці, з чого випливає, що результати спостереження є суб'єктивними, оскільки відсутність критеріїв інтолерантності не дає точних результатів і підстав заявляти про толерантність особистості, тому важливо у дослідженні толерантності використовувати інші, об'єктивніші методи [11].

Слід зазначити, що з розвитком знань про суспільство поняття інтолерантність стає некоректним. Наприклад, Солинін Н. Е. досліджуючи проблему толерантності в сучасному суспільстві, ставить гіпотезу, що явище толерантності є невід'ємною властивістю індивідуальності кожної людини і відноситься до всіх людей, проте виявляється різною мірою у кожної людини, з цього випливає ідея автора про різні рівні толерантності (високий, середній, низький).

Повертаючись до аналізу термінології, потрібно враховувати, що поняття «толерантність» у науці історично, протягом значного періоду, було тісно пов'язане з поняттям «терпимість». Досліджуючи питання першості цих двох термінів, можна побачити, що поняття «терпимість» виникло раніше і окреслюється «властивість, вміння терпимо ставитися до чогось, терпіти щось» [15].

Аналізуючи праці перших філософів, які міркували про ідеї існування людини в суспільстві та ідеї терпимості по відношенню до інших, з'ясовується, що найбільш важливу роль у дослідженні цієї проблеми, зіграв Аристотель. В есе «Нікомахова етика» Аристотель описав унікальну рису особистості, що дозволяє людині «...однаково поводитися з незнайомими та знайомими, близькими та сторонніми...» [2].

З розвитком суспільного прогресу та філософської думки до ідей про природу терпимості зверталися багато мислителів протягом усієї історії: від робіт Тертуліана та Августина Аврелія, до праць Г. В. Лейбніца та його сучасників. Однак у найбільш повній формі уявлення про найнезміннішу сутність терпимості представлені в роботах Джона Локка, які більшою мірою й становили теоретичну основу для сучасних наукових уявлень про явище толерантності. Його ідеї представлені у роботі «Досвід про віротерпимість», де толерантність безпосередньо співвідноситься з релігією та совістю [12].

Надалі толерантність розглядатиметься у межах різних наукових категорій. Наприклад, Іммануїл Кант, незважаючи на інтерпретації поняття «терпимість» та «толерантність» його сучасниками, у своїй роботі «Метафізика моралі» виділяє права людини як гарантію толерантності, що пов'язує явище, що вивчається, з політичною сферою [12].

Розвиваючи цю ідею, Дж. С. Мілль виділяє людину як незалежного носія прав, де терпимість як властивість особистості, безпосередньо сприяє розвитку суспільства.

Серед сучасних дослідників немає єдиної думки, що відображає найточнішу появу терміна «толерантність» у науці. Розглядаючи основні ідеї можна відзначити, що перша згадка про цей термін відноситься до медичної науки.

У сучасній науковій літературі проблема толерантності почала вивчатися порівняно недавно. Перші роботи, створені задля вивчення процесів толерантності, з'являються лише у середині 90-х минулого століття. Одним з перших дослідників, який виділив узагальнену характеристику толерантної особистості, був Г. Оллпорт, який визначив такі параметри:

- Автономна саморегуляція: Толерантна індивідуальність демонструє тенденцію до незалежності від зовнішніх соціальних структур та авторитетів, зосереджуючись на внутрішніх орієнтирах.

- Когнітивна гнучкість: Характеризується здатністю до сприйняття різноманіття поглядів, готовністю до вислуховування альтернативних точок зору та високою толерантністю до ситуативної неоднозначності.
- Мінімальна потреба в нормативності: Відзначається зниженою орієнтацією на сувору соціальну регламентацію та педантичність.
- Емпатична компетенція: Проявляється в здатності до формування адекватних та об'єктивних суджень щодо інших індивідів.
- Ціннісна орієнтація на свободу та демократію: Характеризується неприйняттям ієрархічних соціальних структур.
- Інтроективна компетентність: Виявляється в глибокому розумінні власних сильних та слабких сторін, а також у відсутності схильності до екстерналізації відповідальності.
- Відповідальність: Характеризується розвиненим почуттям обов'язку та готовністю брати на себе відповідальність за власні дії.
- Психологічна стійкість: Проявляється у відчутті внутрішньої безпеки та впевненості у власній здатності до подолання потенційних загроз [14].

Згідно з ідеями Г. Оллпорта, толерантна особистість характеризується незалежністю від чужої думки, співпереживанням іншим, перевагою до демократичного устрою суспільства, здатністю вислухати чужу точку зору та відповідальністю за свої вчинки.

З урахуванням різноманіття сучасних наукових підходів, дефініція "толерантність" у найбільш загальному розумінні охоплює:

- визнання за індивідами права на повагу до їхньої самобутності та ідентичності;
- готовність до сприйняття альтернативних логічних побудов та світоглядів;
- прийняття права на відмінність, несхожість та інакшість;

- виявлення терпимості до різноманітних поглядів, традицій та переконань [32].

Для встановлення сутності концепції толерантності на основі аналізу різнопланових визначень, доцільно виокремити ключові атрибути досліджуваного феномену:

- визнання легітимності та рівноправності існування варіативності у сфері ідей, політичних, релігійних, етнічних та інших світоглядних парадигм;
- активне ствердження прав та свобод індивіда, включаючи право на особисті переконання та право на відмінність;
- виявлення поважного та витриманого ставлення до чужих думок, вірувань та поведінкових моделей;
- забезпечення можливості для відкритого висловлювання індивідуальних точок зору;
- налаштованість на міжкультурне розуміння та діалогічну взаємодію;
- прагнення до досягнення консенсусу між різнорідними думками, інтересами та поглядами, використовуючи переважно методи роз'яснення та переконання;
- утримання від застосування силових методів для запобігання відхиленням у мисленні, віруваннях або поведінці індивіда чи групи;
- захист цінностей, що відрізняються від власних, та визнання плюралізму та різноманіття суспільства;
- активна життєва та моральна позиція, яка характеризується самодостатністю особистості [31].

З урахуванням того, що категорія толерантності є полінауковою, для розкриття її сутності, необхідно розглянути поняття з погляду різних наук.

В даний час існують різні підходи до трактування поняття «толерантність» у рамках філософського, соціологічного, політичного, педагогічного та психологічного підходів.

Філософський підхід трактує толерантність як терпимість різних відносин, звичок та традицій, тобто робить акцент на особливостях народів, націй та релігій.

Толерантність також є ознакою впевненості в собі та усвідомлення надійності своїх позицій і розглядається як ознака ідеологічної тенденції, відкритої для всіх, яка не боїться порівнювати себе з іншими точками зору та не уникає духовної компетентності [24].

Філософське осмислення толерантності базується на утвердженні непорушних прав і свобод кожної людини, незалежно від її етнічної, релігійної чи гендерної приналежності. З філософської точки зору, толерантність проявляється як рівноправне ставлення до індивіда, а також як прагнення до взаєморозуміння та діалогу. Важливо підкреслити, що толерантність є маркером внутрішньої впевненості, непохитності власних переконань і відкритості до різноманітних ідейних течій, які не бояться порівняння з альтернативними поглядами та не ухиляються від інтелектуальної конкуренції. Отже, філософія визначає толерантність як відмову від монополії на абсолютну істину, готовність до сприйняття критики та визнання плюралізму думок.

Соціологічна парадигма розглядає толерантність як соціальний феномен, тісно пов'язаний з методологічними засадами теорії соціальної дії. Соціологічний аналіз толерантності виявляє її взаємозв'язок з контекстуальними умовами (об'єктивна реальність) та суб'єктивними факторами (суб'єктивна реальність), а також її інтеграцію у всі складові системи соціальної дії, включаючи такі підсистеми, як індивід, ситуація дії, акти соціальної дії та взаємодії. Соціальний підхід до розуміння толерантності базується на приписуванні властивостей толерантності всім елементам соціальної структури, а саме потребам, інтересам, ідеям, мотивам та цілям. Науковці виокремлюють поняття «соціокультурна толерантність», яке визначається як моральна характеристика особистості, що відображає толерантне ставлення до інших

індивідів, різноманітних поглядів і традицій, а також до особливостей різних культурних груп або їхніх представників [23].

Політичний вимір толерантності полягає в прийнятті, визнанні та повазі до опонентів, їхніх поглядів, програм і дій, з взаємним прагненням суб'єктів соціальної взаємодії (націй, держав, класів, політичних партій, організацій) реалізувати власні інтереси та цілі, пов'язані зі збереженням, послабленням або поваленням чинної влади, її зміцненням або підривом, а також зі зміною її політичного статусу в суспільстві, за умови, що це не суперечить принципам безпеки та демократії. Толерантність не є синонімом поблажливості або терпимості до будь-якої ідеологічної системи, а також не означає байдужість чи покору перед суспільними або побутовими проблемами.

Педагогічна інтерпретація толерантності пов'язана з оволодінням навичками та вміннями толерантної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу. З точки зору педагогічного підходу, толерантність є ключовою якістю особистості, що визначає етичні стандарти поведінки в суспільстві та освітньому середовищі, як складова педагогічної етики.

Аналіз педагогічного підходу до толерантності показує, що вона є основою ненасильства як універсального принципу міжособистісних відносин і взаємодії з навколишнім світом, а також передумовою для створення соціального середовища, сприятливого для активної взаємодії між різними людьми та спільнотами.

В педагогіці толерантність розуміється як гармонія та готовність до взаємної допомоги, що проявляється в ефективному застосуванні навичок толерантної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу. Як активна особистісна позиція, толерантність відображається у здатності до розуміння іншого індивіда, у відкритій та довірливій комунікації, а також у розвитку здатності індивіда або групи індивідів співіснувати з людьми, що мають інший

менталітет або спосіб життя. Емпатія виступає ключовим критерієм особистості в цій класифікації.

Толерантність у педагогіці є складним феноменом, що включає безліч аспектів і що складається з безлічі компонентів, що виявляються через усвідомлений, осмислений і відповідальний вибір людини, а також її власної позиції та активності в побудові певних відносин. Педагогічна толерантність проявляється у прийнятті іншу людину як особистості, емпатичному розумінні, відкритого та довірчого спілкування.. Таким чином основною проблемою педагогіки та освітньої системи загалом стає проблема формування сприятливих умов для процесу формування толерантності.

Психологічна парадигма розуміє толерантність як сукупність індивідуальних психологічних характеристик особистості. Наприклад, толерантність до тривожності виявляється у підвищенні порогу емоційної реакції на потенційно загрозливі ситуації, що зовнішньо проявляється у самовладанні, самоконтролі та здатності до тривалого протистояння несприятливим впливам без втрати адаптивних функцій.

У психологічній науці існує кілька класифікацій толерантності у контексті індивідуально-психологічних особливостей особистості як відсутність або послаблення реакції на негативні фактори. Цей термін також використовується для позначення стійкості та проявляється у підвищенні порогу емоційного реагування на загрози. [21].

Толерантність розглядає як здатність до підтримки та адекватного сприйняття чужих думок, а також як поблажливість до дій інших людей.

Однак, толерантність може бути також представлена як активна життєва позиція, що передбачає формування самосвідомості, відповідальності, захист прав кожної людини, включаючи власні, керуючись принципом: "Поважай інших, поважаючи себе".

Загалом можна виокремити п'ять основних психологічних підходів до вивчення толерантності, а саме гуманістичний підхід, який розглядає толерантність як прояв усвідомленого, раціонального та відповідального вибору індивідом своєї позиції, визначення толерантності як складного, багатогранного та багатокомпонентного феномену, що не обмежується однією властивістю, визначення психологічної основи толерантності є цінностей, смислів та особистісних установок, акцент на міжособистісній толерантності як особливій формі взаємовідносин та міжособистісної взаємодії, тобто міжособистісному діалозі, а також трактування толерантності не як процесу формування, а як процес розвитку, що вимагає створення сприятливих умов [11].

У контексті психології, толерантність виступає як фундаментальна соціально-психологічна цінність, що визначає ставлення особистості не лише до власного "Я", але й до навколишнього світу.

Психологічне розуміння сутності толерантності корелюється з її інтеграцією в цілісну структуру індивідуальності людини тому, толерантна особистість характеризується наявністю системи внутрішніх психологічних якостей, які формують стійкі зв'язки та відображають усі рівні індивідуальності: індивідуальний, суб'єктний та особистісний. Отже, толерантність можна інтерпретувати як системну характеристику особистості.

1.2. Толерантність та інтолерантність до невизначеності як психологічний феномен

Наразі проблема толерантності до невизначеності є однією з найбільш актуальних у психологічній науці. Цей конструкт має багатогранну інтерпретацію, що зумовлює розмаїття підходів до його вивчення: толерантність до невизначеності розглядається як особистісна риса, ситуаційно-специфічна установка, метакогнітивний процес або навичка. Інтеграція цього поняття у психологічний дискурс породжує ряд методологічних викликів.

Актуалізація поняття "невизначеність" у сучасній соціальній психології зумовлена високою динамікою змін у соціальних системах, трансформацією комунікації, що залучає індивіда до різноманітних ситуацій спілкування, та виникненням нових соціальних ситуацій, що не мають аналогів у попередньому досвіді.

Невизначеність, як відсутність однозначності, проявляється в широкому спектрі ситуацій: у повсякденному житті, у міжособистісній комунікації, у міжособистісній та міжгруповій взаємодії, у процесі вирішення професійних та навчальних завдань, а також при прийнятті рішень.

Р. Нортона, проаналізувавши статті, присвячені проблемі невизначеності, виокремив 8 категорій, що відображають зміст цього поняття: множинність суджень, неточність, неповнота та фрагментованість, ймовірність, неструктурованість, дефіцит інформації, мінливість, несумісність та суперечливість, незрозумілість [33].

Впровадження поняття «толерантність до невизначеності» в психологію зумовлене необхідністю пояснити поведінку особистості в невизначених, неоднозначних ситуаціях, зокрема її готовність приймати або уникати такі ситуації.

Доведено, що особистісна толерантність до невизначеності дозволяє індивіду бачити нові можливості у мінливому світі та прагнути до компромісу з ним. Інтолерантна людина відчуває труднощі в адаптації поведінки до ситуації, що змінюється, що призводить до нервово-психічного напруження, виснаження

та втрати працездатності. В епоху швидких змін, складності та напруженості психологічного середовища розвиток толерантності до невизначеності стає необхідним.

Термін "толерантність до невизначеності" був запропонований Е. Френкель-Брунsvік у 1948 році в рамках дослідження авторитарної особистості під керівництвом Т. Адорно. За результатами дослідження було виділено тип авторитарної особистості з 9 психологічними рисами, а саме: стійка прихильність до цінностей середнього класу, авторитарне підпорядкування, авторитарна агресія, ригідність та стереотипність мислення, схильність до містики, підтримка сили, деструктивність та цинізм, антиінтрацепція та моралізаторство у питаннях сексуальності.

Згодом інтерес до вивчення толерантності до невизначеності зростав, що відобразилося у численних дослідженнях. Зокрема, важливим етапом розвитку стало створення шкали вимірювання толерантності до невизначеності С. Баднером (1962) та дослідження С. Бохнера.

У 1962 році С. Баднер, критикуючи тенденцію зведення толерантності до невизначеності до елементів політичної теорії авторитаризму, акцентував увагу на психологічному змісті цього конструкту та запропонував визначення інтолерантності до невизначеності як особистісної риси, розробивши відповідний опитувальник. Він розглядав інтолерантність до невизначеності як "тенденцію сприймати невизначені ситуації як джерело загрози".

С. Баднер виокремив такі ознаки невизначеної ситуації: новизна (абсолютно нова ситуація); складність (ситуація з багатьма змінними); нерозв'язність (суперечливі інтерпретації).

Він також виділив 4 індикатори індивідуального сприйняття загрози:

- феноменологічне підпорядкування (дискомфорт);
- феноменологічне заперечення (придушення);
- оперативне підпорядкування (унікаюча поведінка);

- оперативне заперечення (деструктивна або реконструктивна поведінка).

На противагу інтолерантності, Баднер визначив толерантність до невизначеності як "тенденцію сприймати невизначені ситуації як бажані".

С. Баднер підкреслював, що інтолерантність до невизначеності не проявляється в конкретних формах поведінки, але впливає на вибір певних видів активності [30].

Узагальнюючи існуючі погляди, С. Бохнер у 1965 р. дійшов висновку, що інтолерантність до невизначеності має щонайменше два значення: як базовий феномен, що впливає на емоційні та когнітивні процеси, когнітивні стилі, переконання, соціальні установки, міжособистісну та соціальну поведінку; та як характеристика «перцептивного апарату», що проявляється в ідентичній перцептивній поведінці при сприйнятті об'єктів.

С. Бохнер виділив первинні та вторинні характеристики інтолерантної до невизначеності особистості. До первинних характеристик відносять ригідну категоризацію, потреба у визначеності, неприйняття співіснування позитивних і негативних аспектів, ригідні установки, перевага знайомого, відкидання незвичайного, стійкість первинного образу, ранні рішення, передчасні висновки [9].

Вторинні характеристики: включають в себе авторитаризм, догматизм, ригідність, закритість до нового досвіду, етнічні забобони, низьку креативність, тривожність, агресивність.

Деякі дослідники, наприклад К. Дальберт, використовують термін «толерантність до невідомості», підкреслюючи вплив фактора часу. Вони вважають, що толерантні до невідомості люди оцінюють невизначені ситуації як виклик, а інтолерантні - як загрозу [22].

Автори також стверджують, що двозначність є лише окремим випадком невизначеності, яка є загальною характеристикою реальності. Людина змушена пристосовуватися до цієї невизначеності, і різні люди роблять це по-різному.

У крос-культурних дослідженнях Г. Хофстеда толерантність до невизначеності розглядається як культурно детермінована змінна. Він визначав невизначеність як перебування в неструктурованих ситуаціях і стверджував, що соціальні норми, ритуали та релігійні погляди впливають на реакцію індивіда на невизначеність [6].

Отже, культурний контекст формує різний рівень схильності до уникнення невизначеності. Цей концепт відображає, як культурне середовище впливає на здатність індивіда відчувати комфорт або дискомфорт у невизначених ситуаціях. Г. Хофстед зазначав, що культури, які прагнуть уникнути невизначеності, мінімізують ймовірність таких ситуацій, створюючи суворі закони, правила та заходи безпеки. У протилежних культурах, толерантних до невизначеності, індивіди більш терпимі до різних поглядів, прагнуть мінімізувати кількість правил і дотримуються релятивістських підходів у філософії та релігії.

Незважаючи на активні дослідження, феномен толерантності до невизначеності залишається потенційно перспективним для подальших наукових розробок. Зокрема, толерантність до невизначеності може бути важливим фактором психологічної безпеки в умовах напруженої професійної діяльності. Це особливо актуально в умовах сучасної соціальної нестабільності. Деформована потреба в психологічній безпеці призводить до зниження задоволеності життям, втрати впевненості в майбутньому, дезінтеграції особистості, зростання тривожності та зниження стійкості до стресу. Постійне перебування в стані стресу негативно впливає на емоційний стан, здоров'я, міжособистісні відносини, працездатність та адаптивність. Це підкреслює необхідність розвитку особистісної стійкості до невизначеності.

Ввиокремлюють етапи розвитку толерантності, що базуються на принципах, пов'язаних з самоідентифікацією, та входять до диференційованого розуміння психологічної феноменології толерантності:

- Природна толерантність: характеризується відкритістю, цікавістю та довірливістю.
- Моральна толерантність: основними її характеристиками є терпіння та терпимість.
- Духовна толерантність: акцентує увагу на прийнятті та довірі, що формуються під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів [12].

У психології толерантність визначається як здатність до терпимого прийняття моделей поведінки, переконань та цінностей інших людей, а також як стійкість до відхилень у поведінці, конфліктів та невизначеності.

Психологічна основа толерантності включає цінності, смисли та особистісні підходи, що сприяють міжлюдському діалогу. Суть толерантності розкривається у двох контекстах таких, як глобальне ціннісне ставлення до всіх людей, незалежно від їх культурної, національної чи іншої приналежності та Ціннісне ставлення до людей як до представників різних соціокультурних груп.

Сучасні концепції толерантності підкреслюють унікальність кожної людини як цінність, на відміну від традиційного розуміння терпимості, яке часто зводилося до свідомого придушення почуття ворожості та нерозуміння.

На відміну від концепції толерантності, проблема інтолерантності переважно розглядається з позицій антропології та психоаналізу.

3. Фройд, основоположник психоаналізу, виділив у структурі особистості три основні компоненти: Ід, Его та Супер-его. Ід являє собою сферу несвідомих потягів, позбавлену моральних орієнтирів. Его є посередником між внутрішнім світом особистості та зовнішньою реальністю, а Супер-его виконує роль морального цензора, що регулює поведінку [4].

3. Фройд стверджував, що людська поведінка визначається двома основними енергіями: лібідо (життєвий потяг) та мартідо (потяг до смерті), який має деструктивний характер. Отже, агресія є вродженою, і суспільство, пригнічуючи цей інстинкт, неминуче вступає в конфлікт з індивідом.

Г. Зіммель запропонував ідею про існування у індивіда інстинкту опозиції, що проявляється у запереченні або боротьбі з іншим. Це ставлення базується на таких емоціях, як недовіра, відраза та ненависть. Окрім інстинкту опозиції, людина має інстинкт прихильності, що визначає емоційне ставлення до співчуття. Соціальні умови трансформують ці інстинкти в потребу в любові. Зіммель вважав, що ворожість особливо сильно проявляється між людьми, пов'язаними незначними відмінностями [12].

Е. Фромм, представник неофройдизму, розглядав агресивність не як вроджений інстинкт, а як соціальну потребу в трансцендентності, що проявляється або у творчому самовираженні, або у деструктивній поведінці. Він вважав, що деструктивність корениться в людському характері та пристрастях, тобто має соціальну природу [19].

У структурі інтолерантності виділяють три: гнів, відразу та зневагу. Гнів є найбільш імпульсивною емоцією, що проявляється в агресивній поведінці. Зневага є більш стійким почуттям, а відраза, що історично пов'язана з ритуальною чистотою, спонукає до уникнення або видалення об'єкта.

Відповідно до словників, протилежностями зневаги, відрази та гніву є повага, симпатія та доброта. Симпатія визначається як стійке позитивне емоційне ставлення, що виражається в доброзичливості та захопленні. Доброта - це якість, що відображає здатність і бажання робити добро, а доброзичливість - це ставлення, спрямоване на сприяння благу іншого. Отже, тріада толерантності включає повагу, симпатію та доброзичливість, а тріада інтолерантності - гнів, відразу та зневагу.

Більшість дослідників викоремлюють соціогенетичні, мікроекологічні та біогенетичні фактори толерантності-інтолерантності, підкреслюючи, що навіть на біологічному рівні поведінка визначається соціальними стереотипами.

1.3. Психологічні особливості розвитку толерантності до невизначеності у осіб юнацького віку

Однією з головних ознак нашого часу стає стан перебування у невизначеності, яка згодом посилюється не лише у зовнішніх проявах, а й у внутрішніх. Дане явище - це одна з головних складових суспільного прогресу.

Сучасна система освіти підвищує невизначеність свого розвитку. У результаті питання невизначеності сучасного буття стоїть досить гостро. Головним фактором успішного виживання в таких умовах стає готовність та здатність до змін – тобто толерантність до невизначеності. Вивчення даного феномена багато в чому пов'язане з високими темпами змін, що відбуваються у всіх ланках сучасного суспільства, постійною зміною характеру комунікацій, внаслідок множинного безперервного потоку ситуацій міжособистісної взаємодії, а так само появою все більшої кількості соціальних явищ, що не входять у рамки наявного у людини досвіду.

При вирішенні завдань професійної діяльності, а також у важких життєвих обставинах відсутність необхідної інформації, неясні критерії результативності та імовірнісний характер розвитку ситуації породжують невизначеність.

Толерантність до невизначеності визначає специфіку поведінки особистості в умовах неоднозначності, а саме, її готовність активно впливати (толерантність) або уникати (інтолерантність) таких ситуацій.

Толерантність та інтолерантність до невизначеності характеризуються кардинально протилежним сприйняттям та ставленням до неясних ситуацій. У першому випадку невизначеність розглядається як можливість для розвитку та самовипробування, що спонукає до прийняття послідовних рішень навіть за умов неповної інформації. У другому випадку невизначеність сприймається як загроза, що викликає почуття нестабільності та прагнення до швидкого усунення невизначеності. Якщо толерантність пов'язана зі здатністю до внутрішньої регуляції когнітивних процесів, то інтолерантність корелює з особистісними характеристиками [22].

Отже, толерантність та інтолерантність слід розглядати не як протилежні полюси однієї якості, а як відносно незалежні характеристики. Їхній вплив на когнітивні та особистісні процеси є предметом активних досліджень. Успішність професійної діяльності вимагає від спеціалістів здатності до швидкого прийняття альтернативних рішень, гнучкості мислення, аналізу великих обсягів інформації та високого рівня автоматизації когнітивних функцій.

Толерантність до невизначеності є багатовимірним конструктом, що відображає прагнення до змін, новизни, оригінальності, перевагу складних завдань, здатність до самостійної діяльності та виходу за рамки обмежень. Зв'язок толерантності до невизначеності з іншими особистісними рисами та емоційною стійкістю вказує на її вплив не лише на професійну компетентність, але й на соціально-психологічну адаптацію. Толерантність до невизначеності розглядається як відносно стабільна якість, тоді як психічна адаптивність є динамічним процесом. Отже, толерантність до невизначеності впливає на адаптивність індивіда.

Невизначеність може бути розглянута як об'єктивне відображення зовнішнього світу, так і суб'єктивне сприйняття особистістю конкретної ситуації. Об'єктивна невизначеність є невід'ємною частиною реальності та

пов'язана з непередбачуваністю майбутнього, а також з динамікою теперішнього. Суб'єктивна невизначеність може проявлятися як ситуативна реакція або як стійка особистісна характеристика. Толерантність особистості до невизначеності впливає на навчальну діяльність, когнітивні стилі та взаємодію з викладачами. Інтолерантність до невизначеності призводить до внутрішнього напруження, тривожності, депресії та зниження адаптивності.

Толерантність та інтолерантність є фундаментальними характеристиками сучасного суспільства. Інтолерантність (від латинського *intolerantia* – нетерпимість) є складним соціально-культурним феноменом. Толерантність передбачає активну моральну позицію та готовність до співпраці з людьми, що мають інші погляди та культурні відмінності, тоді як інтолерантність характеризується неприйняттям таких відмінностей.

Поділ на толерантних та інтолерантних є умовним, оскільки кожна людина може проявляти обидва типи поведінки. Однак, стійка схильність до одного з них формує особистісні риси. Характерними рисами толерантної особистості є емпатія, поблажливість, терпіння, почуття гумору, доброзичливість, гуманізм, довіра, альтруїзм, терпимість до відмінностей, самоконтроль, неупередженість, вміння слухати, допитливість та здатність до співпереживання [22].

Багато дослідників прагнуть виокремити відмінності між толерантною та інтолерантною особистостями. Толерантні люди прагнуть розібратися у своїх перевагах та недоліках, ставляться до себе критично і не прагнуть звинувачувати оточуючих. Інтолерантні ж люди помічають у себе більше переваг, ніж недоліків, і схильні звинувачувати оточуючих у своїх проблемах. Толерантна особистість має більший розрив між "Я-ідеальним" і "Я-реальним", ніж інтолерантна, що забезпечує їй вищий потенціал для саморозвитку. Інтолерантній людині важко жити в злагоді не лише з оточуючими, а й із собою,

вона побоюється свого соціального оточення і живе з відчуттям постійної загрози.

Когнітивно-поведінкова терапія пропонує наступну схему роботи, де зображено цикл підтримки особою нетолерантності до невизначеності:

Рис.1.1.Підтримуючий цикл нетолерантності до невизначеності

Для розвитку толерантності до невизначеності когнітивно –поведінкова терапія пропонує роботу з експозицією.

Щоб подолати страх, необхідно зануритися в тривожну ситуацію і залишатися в ній доти, доки хвилювання не стихне. Важливо при цьому не вдаватися до захисних дій чи уникання. Суть експозиції полягає в тому, щоб перебувати у стресовій обстановці, відчувати дискомфорт і чекати, поки тривога мине сама собою.

Перед тим, як почати експозицію, скласти список ситуацій, що викликають страх, розташувавши їх від найменш до найбільш тривожних. Поступово переходьте від простих завдань до складніших, не уникаючи їх і не вдаючись до звичних захисних механізмів. Для досягнення результату експозицію потрібно практикувати регулярно і тривалий час. З часом ви

помітите, що рівень тривоги знижується, а колишні джерела страху стають нейтральними.

Якщо ви схильні до надмірного пошуку інформації, зволікання, перевірок, поступово відмовляйтеся від цих захисних дій. Наприклад, зменшуйте їхню частоту з кожним днем, тижнем чи місяцем.

Орієнтовним переліком завдань для експозиції можуть бути наступні:

- Надішліть лист, не перевіряючи його повторно.
- Вийдіть на вулицю без парасольки.
- Подивіться фільм у кінотеатрі, не знаючи про нього нічого.
- Приготуйте незнайому страву.
- Дослідіть нове місце без GPS.
- Зробіть спонтанний подарунок собі або іншому.
- Відмовтеся від гаджетів на певний час.
- Познайомтеся з новою людиною.
- Змініть звичний маршрут на роботу.
- Зателефонуйте старому другові.
- Розпочніть вивчати нову мову або займіться спонтанною активністю (танці, малювання).
- Зробіть щось нове і незаплановане.

Після їх виконання проаналізуйте результат та свої емоції під час виконання.

Висновки до Розділу 1

Невизначеність життєвої ситуації людини у цьому світі може детермінуватися відсутністю стійких, інтегруючих ціннісних орієнтирів, які, за її передачі підростаючому поколінню, сприяють стабільності нашого суспільства та визначеності поведінки особистості. Друга тенденція, що посилює невизначеність у житті особистості, пов'язана із змінами у діяльності організацій, які ставлять перед фахівцями неструктуровані завдання, що потребують активності, творчого підходу, уникнення стереотипних рішень. У сучасних умовах професійна кар'єра не має жорстких обрисів, і молоді фахівці для збереження конкурентоспроможності та професійного розвитку мають самі моделювати своє професійне майбутнє.

Толерантність до невизначеності, на відміну від інших видів толерантності, належить не до етичних аспектів взаємодії людей, а до здійснення операцій з інформацією, пізнання та творчого прояву особистості. Протилежним за своїм значенням є поняття інтолерантності до невизначеності — це прагнення до ясності, упорядкованості у всьому та неприйняття невизначеності, припущення про чільну роль правил і принципів, дихотомічний поділ правильних та неправильних способів, думок та цінностей.

Однак, толерантність до невизначеності як значущого фактора при прийнятті рішення розуміється як прагнення новизни, оригінальності та можливості самостійного творчого підходу у вирішенні проблем і не може «співіснувати» з інтолерантністю до невизначеності, що виявляється прагненням ясності, упорядкованості, значущості правил і принципів. Особистість, інтолерантна до невизначеності, в умовах змін та неясного майбутнього відчуває внутрішню напругу, страхи, невпевненість у собі, депресивний стан, що призводить до пасивності та прагнення уникнути неприємностей.

Толерантність особистості до невизначеності впливатиме на особливості навчальної діяльності студентів, їх індивідуальний стиль роботи з інформацією, взаємодію з викладачем. Толерантність — це здатність активно взаємодіяти із зовнішнім світом, вибудовуючи нові зв'язки та комунікації, недопущення конфронтацій. Інтолерантність — це уникнення, конфліктність, маніпулювання як активна дія.

Невизначеність ситуації полягає в тому, як людина суб'єктивно оцінює для себе ступінь її новизни (є чи немає досвіду проживання подібної ситуації, чи є досвід вирішення проблем у схожих ситуаціях), рівень складності (наскільки особистість суб'єктивно оцінює рівень труднощі та екстремальності проблеми чи ситуації), рівень нерозв'язності (суб'єктивно оцінює можливість/неможливість вирішити проблему). Якщо особа оцінює всі ці три показники як прийнятні для себе (є досвід вирішення аналогічних проблем, важко, але можливо тощо), рівень толерантності вищий; якщо суб'єктивна оцінка має негативні конотації, супроводжується негативними переживаннями, фрустрацією, тривожністю, рівень інтолерантності зростає.

Толерантність — показник зрілості особистості (здатність у важкій ситуації будувати плани, образ майбутнього, приймати рішення і нести за них відповідальність тощо), інтолерантність — показник інфантильності особистості (перекладання відповідальності за те, що трапилося, екстернальний локус контролю, обвинувальні установки, прихильність теорії змови тощо), невизнання свого існування (несамостійність, відсутність автономії).

Розділ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВСТЕЙ ІНТОЛЕРАНТНОСТІ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ

2.1. Характеристика вибірки і методик емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження проводилося у листопаді –грудні 2024 року. Досліджуваними були випускники загальноосвітніх шкіл м. Львова та Львівської області, учні 11 класів.

У дослідженні взяли участь 75 випускників шкіл, з них 30 хлопців і 45 дівчат. Серед досліджуваних було 30 вимушено переміщених осіб з східних та південних областей України.

Серед випускників 40 проживають у містах та містечках, а 35 – у сільській місцевості.

Для проведення емпіричного дослідження учням запропоновано відповісти на запитання наступних психодіагностичних методик:

- Шкала толерантності – інтолерантності до невизначеності С. Баднера
- Методика «Портрет цінностей » Ш. Шварца.
- Методика соціальної адаптації К.Роджерса –Р.Даймонда.

Шкала толерантності – інтолерантності до невизначеності С. Баднера, опублікована в 1962 р.є одним з перших інструментів для вимірювання ставлення особистості до невизначених ситуацій. Адаптована версія цієї шкали пропонує опитувальник, що складається з пунктів, які можна згрупувати за трьома основними шкалами: новизна, складність і нерозв'язність. Методка містить 16 тверджень із варіантами відповідей: «абсолютно не погоджуюся», «не погоджуюся», «скоріше не погоджуюся», «не знаю», «скоріше погоджуюся», «погоджуюся», «абсолютно погоджуюся»,

Наведемо опис шкал методики.

Шкала «Новизна» оцінює, наскільки людина терпимо ставиться до нових, невідомих ситуацій і показує готовність досліджувати нові ідеї, досвід і обставини. Особи з високою толерантністю до новизни зазвичай відчують інтерес і збудження в нових ситуаціях, тоді як люди з низькою толерантністю відчують тривогу і дискомфорт.

Шкала «Складність» вимірює ставлення до складних, заплутаних ситуацій, що включають безліч змінних. Оцінює здатність справлятися з інформаційним перевантаженням і невизначеністю. Люди з високою толерантністю до складності можуть ефективно працювати в складних умовах, тоді як люди з низькою толерантністю відчують розгубленість і безпорадність.

Шкала «Нерозв'язність» відображає ставлення до ситуацій, що не мають чіткого рішення або допускають суперечливі інтерпретації. Вона оцінює здатність терпіти неоднозначність і відсутність остаточної відповіді. Люди з високою толерантністю до нерозв'язності можуть спокійно сприймати невизначеність і продовжувати діяти, тоді як люди з низькою толерантністю відчують фрустрацію і роздратування.

Методика «Портрет цінностей » Ш. Шварца пропонує оцінити 57 цінностей з короткими дескрипторами їх змісту за 9-бальною шкалою, що відображає їхню значущість як «керівних принципів життя». Кожна з цінностей належить до конкретного мотиваційного блоку та підпорядковується відповідній мотиваційній меті:

- влада: прагнення до соціального статусу, контролю над людьми та ресурсами;
- досягнення: орієнтація на особистий успіх відповідно до соціальних стандартів;
- гедонізм: прагнення до насолоди та чуттєвого задоволення;
- стимуляція: потреба у хвилюванні та новизні;

- самостійність: цінність автономного мислення та дій;
- універсалізм: прагнення до розуміння, толерантності та захисту благополуччя всіх людей і природи;
- доброта: турбота про збереження та поліпшення добробуту близьких людей;
- традиція: повага до культурних і релігійних традицій та відповідальність за їх збереження;
- конформність: стримування дій, що можуть завдати шкоди іншим або суперечать соціальним очікуванням;
- безпека: потреба в безпеці та стабільності суспільства, міжособистісних відносин та власного життя.

Десять ціннісних типів, запропонованих Ш. Шварцом, організовані у дві біполярні осі виміру:

- відкритість до змін (цінності самостійності та стимуляції) протистоїть консерватизму (цінності безпеки, конформності та традицій);
- самоствердження (цінності влади та досягнень) протистоїть самотрансцендентності (цінності універсалізму та доброти).

Методика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда є інструментом, спрямованим на оцінку рівня адаптації особистості в соціальному середовищі. Вона дозволяє виявити, наскільки людина успішно справляється з вимогами навколишнього світу, а також оцінити її внутрішній стан і міжособистісні відносини.

Ось основні шкали, які входять до цієї методики:

1. Адаптація (оцінює загальний рівень пристосування особистості до соціального середовища. Вона відображає здатність людини ефективно функціонувати в різних соціальних ситуаціях.
2. Прийняття інших (оцінює здатність людини приймати інших людей такими, якими вони є, без осуду і критики.

3. Вона відображає рівень толерантності і відкритості у міжособистісних відносинах.
4. Інтернальність (Ця шкала оцінює ступінь, в якій людина вважає себе відповідальною за свої дії і події в своєму житті. Вона відображає внутрішній локус контролю).
5. Самосприйняття (оцінює, наскільки людина позитивно ставиться до себе, приймає свої сильні і слабкі сторони і відображає рівень самоповаги і самоприйняття).
6. Емоційна комфортність оцінює рівень емоційної стабільності і здатності людини справлятися зі стресом і відображає рівень психологічного благополуччя.
7. Прагнення до домінування(відображає прагнення людини до лідерства та домінування в групі).

Методика складається з набору тверджень, на які респондент повинен відповісти, використовуючи задану шкалу. Після обробки відповідей розраховуються показники за кожною шкалою, що дозволяє отримати профіль соціально-психологічної адаптації особистості.

2.2. Інтерпретація результатів емпіричного дослідження

2.2. 1. Результати описової статистики

У процесі опрацювання результатів методики «Шкала толерантності – інтолерантності до невизначеності» С. Баднера виявлено наступні показники (Таблиця 2.1.)

Таблиця 2.1.

Показники за методикою «Шкала толерантності – інтолерантності до невизначеності» С. Баднера

Показник	Низький рівень (N)	Середній рівень (N)	Високий рівень (N)
Новизна	15	30	30
Складність	7	22	46
Нерозв'язність	18	16	41

15 досліджуваних мають низький рівень толерантності до новизни. Це означає, що вони відчують дискомфорт і тривогу в нових, незнайомих ситуаціях. 30 досліджуваних мають середній рівень толерантності до новизни. Вони відносно легко адаптуються до нових обставин, але можуть відчувати деякий дискомфорт. 30 досліджуваних мають високий рівень толерантності до новизни. Вони активно шукають нові враження і відчують інтерес до невідомого.

Щодо шкали «Складність», то 7 досліджуваних мають низький рівень толерантності до складності. Це означає, що вони відчують розгубленість і безпорадність у складних, заплутаних ситуаціях.

22 досліджуваних мають середній рівень толерантності до складності. Вони здатні справлятися з відносно складними завданнями, але можуть відчувати труднощі в умовах високої невизначеності.

46 досліджуваних мають високий рівень толерантності до складності. Вони ефективно працюють в складних умовах і здатні приймати рішення в умовах інформаційного перевантаження.

Шкала «Нерозв'язність»: 18 досліджуваних мають низький рівень толерантності до нерозв'язності. Це означає, що вони відчують фрустрацію і роздратування в ситуаціях, що не мають чіткого рішення, 16 досліджуваних мають середній рівень толерантності до нерозв'язності. Вони можуть терпіти деяку невизначеність, але прагнуть до ясності, 41 досліджуваний мають високий рівень толерантності до нерозв'язності. Вони спокійно сприймають неоднозначність і здатні діяти в умовах невизначеності.

Щодо основних цінностей у вибірці, то найбільш вираженими є «Конформізм», «Традиція» та «Доброзичливість», а найнижчий показник за шкалою «Самостійність» та «Стимуляція».

Рис.2.1. Середні показники за методикою «Портрет цінностей» Ш .

Шварца

Аналіз середніх показників цінностей у вибірці виявив гетерогенність ціннісних орієнтацій, що характеризується домінуванням консервативних та

соціально орієнтованих цінностей, водночас демонструючи низький рівень цінностей, пов'язаних з автономією та стимуляцією.

Зокрема, найвищі показники спостерігаються за шкалами «Конформізм» ($M=4,6$), «Традиція» ($M=4,5$) та «Доброзичливість» ($M=4$), що свідчить про виражену схильність до підтримання соціального порядку, повагу до усталених норм та прагнення до гармонійних міжособистісних відносин.

З точки зору інтолерантності до невизначеності, ці результати можна інтерпретувати як відображення прагнення до передбачуваності, стабільності та уникнення ризику, що забезпечується дотриманням соціальних норм та традицій. Високий конформізм може корелювати з низькою толерантністю до ситуацій, що не відповідають загальноприйнятим стандартам, тоді як повага до традицій вказує на консервативне ставлення до змін, які можуть сприйматися як загроза усталеному порядку. Доброзичливість, хоча і є позитивною цінністю, у контексті інтолерантності може відображати прагнення до стабільних та передбачуваних міжособистісних зв'язків, де відсутня невизначеність.

На противагу цьому, найнижчі показники зафіксовано за шкалами «Самостійність» ($M=2,5$) та «Стимуляція» ($M=2,7$). Це вказує на низьку оцінку незалежності, автономії та прагнення до новизни. З точки зору інтолерантності, ці дані свідчать про страх перед невизначеністю, пов'язаною з самостійними рішеннями та ризиком. Низька цінність самостійності може відображати прагнення до залежності від зовнішніх авторитетів, що забезпечують відчуття безпеки у невизначених ситуаціях. Водночас, низька цінність стимуляції вказує на тенденцію до уникання непередбачуваних та ризикованих ситуацій, що може обмежувати адаптивність особистості у мінливому середовищі.

Таким чином, отримані результати демонструють наявність інтолерантності до невизначеності у досліджуваній вибірці, що проявляється у прагненні до стабільності, передбачуваності та уникненні ризику.

Опрацювання результатів методики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда дали змогу оцінити загальні показники адаптованості випускників шкіл (Таблиця 2.2.).

Таблиця 2.2.

Результати методики соціально-психологічної адаптації

К. Роджерса та Р. Даймонда

Назва показників	Кількість досліджуваних, які мають високий рівень (%)	Кількість досліджуваних, які мають середній рівень (%)	Кількість досліджуваних, які мають низький рівень (%)
Адаптивність	23	62	15
Самосприйняття	35	43	22
Прийняття інших	32	51	17
Емоційна комфортність	28	60	12
Інтернальність	42	45	12
Домінування	25	39	36
Ескапізм	48	49	3

Так, показник адаптивності виявив, що 23% досліджуваних учнів мають високий рівень, демонструючи здатність ефективно пристосовуватися до нових умов. Проте, значна частина (62%) має середній рівень, що вказує на їхню здатність до адаптації, але з потенційними труднощами в умовах значної невизначеності. 15% досліджуваних виявили низьку адаптивність, що вказує на труднощі у пристосуванні до змін та, ймовірно, низьку толерантність до невизначеності.

Самосприйняття продемонструвало схожу тенденцію: 35% досліджуваних мають високий рівень, що сприяє їхній впевненості та адаптивності. Однак, більшість (43%) мають середній рівень, що відображає відносно позитивне ставлення до себе, але з можливими сумнівами в умовах

невизначеності. 22% досліджуваних мають низьке самосприйняття, що може ускладнювати їхню адаптацію та підвищувати тривожність.

У сфері прийняття інших 32% досліджуваних виявили високий рівень, що сприяє їхнім соціальним зв'язкам та адаптації. 51% мають середній рівень, що вказує на відносно толерантне ставлення, але з можливими труднощами в прийнятті радикально відмінних поглядів. 17% виявили низький рівень, що може відображати нетерпимість до відмінностей та ускладнювати соціальну адаптацію.

Емоційна комфортність продемонструвала, що 28% досліджуваних мають високий рівень, що сприяє їхній здатності справлятися зі стресом. Проте, більшість (60%) мають середній рівень, що вказує на здатність справлятися зі стресом у більшості ситуацій. 12% мають низьку емоційну комфортність, що може відображати їхню вразливість до стресу.

Інтернальність виявила, що 42% досліджуваних мають високий рівень, демонструючи здатність брати на себе відповідальність та контролювати ситуації. 45% мають середній рівень, що вказує на відносну здатність брати на себе відповідальність. 12% мають низький рівень, що свідчить про їхню схильність перекладати відповідальність на інших.

Домінування продемонструвало, що 25% досліджуваних мають високий рівень, що може давати стабільність, але також обмежувати гнучкість. 39% мають середній рівень, що вказує на відносну впевненість. 36% мають низький рівень, що може відображати пасивність.

Ескапізм виявив, що 48% досліджуваних мають високий рівень, що може бути способом уникнення невизначеності, але також перешкоджати адаптації. 49% мають середній рівень, що вказує на відносну здатність справлятися з проблемами. Лише 3% мають низький рівень, що свідчить про їхню здатність протистояти проблемам.

Загалом, результати демонструють, що більшість досліджуваних мають середній рівень адаптивності та емоційної комфортності, що свідчить про їхню здатність функціонувати в умовах помірної невизначеності. Однак, значна частина вибірки демонструє низьку толерантність до невизначеності, що може ускладнювати їхню адаптацію в умовах швидких змін.

2.2. Результати порівняльного аналізу

для проведення порівняльного аналізу визначено наступні групи: випускники шкіл дівчата і хлопців, випускники шкіл сіл та міст;; випускники шкіл ВПО і мешканці регіону.

Наведемо результати порівняльного аналізу за t-критерієм Стюдента (Таблиця 2.3.).

Таблиця 2.3.

Порівняння середніх показників методик серед дівчат та хлопців вибірки

Показники	Дівчата	Хлопці
новизна	10,5	12,2
складність	12	13,1
нерозв'язність	11,2	9,3
безпека	4,5	3,7
влада	4,4	4,9
досягнення	3,1	4,2
гедонізм	4,0	4,5
стимуляція	1,9	2,5
самостійність	2,8	1,7
універсалізм	3,2	4,0
доброзичливість	4,9	3,4
традиція	4,3	3,2
конформізм	4,9	3,9
адаптивність	78	68
самосприйняття	82	92
прийняття інших	78	79
емоційна комфортність	82	92
інтернальність	68	70
домінування	72	89
ескапізм	65	70

Так, дівчата продемонстрували нижчі показники за шкалами новизни ($M=10,5$) та складності ($M=12$), що свідчить про меншу толерантність до нових та складних ситуацій, що, своєю чергою, може відображати вищу потребу у стабільності та передбачуваності. Водночас, вони показали дещо нижчі показники за шкалою нерозв'язності ($M=11,2$), що вказує на більшу готовність до сприйняття невизначених ситуацій порівняно з хлопцями.

Щодо ціннісних орієнтацій, дівчата виявили вищі показники за шкалами безпеки ($M=4,5$) та конформізму ($M=4,9$), що узгоджується з їхнім прагненням до стабільності. Вони також показали нижчі показники за шкалами досягнення ($M=3,1$), гедонізму ($M=4,0$), стимуляції ($M=1,9$) та самостійності ($M=2,8$), що вказує на меншу схильність до ризику та незалежності.

Щодо соціально-психологічної адаптації, дівчата продемонстрували вищі показники за шкалами самосприйняття ($M=82$) та емоційної комфортності ($M=82$), що вказує на їхню більшу впевненість у собі та здатність долати стрес. Водночас, вони показали нижчі показники за шкалами інтернальності ($M=68$), домінування ($M=72$) та ескапізму ($M=65$), що може відображати їхню меншу схильність до контролю та уникання проблем.

Хлопці продемонстрували вищі показники за шкалами новизни ($M=12,2$) та складності ($M=13,1$), що вказує на їхню більшу толерантність до нових та складних ситуацій. Водночас, вони показали дещо вищі показники за шкалою нерозв'язності ($M=9,3$), що вказує на меншу готовність до сприйняття невизначених ситуацій порівняно з дівчатами. Щодо ціннісних орієнтацій, хлопці виявили вищі показники за шкалами досягнення ($M=4,9$), гедонізму ($M=4,5$), стимуляції ($M=2,5$) та самостійності ($M=1,7$), що відображає їхню більшу схильність до ризику та незалежності.

Вони також показали нижчі показники за шкалами безпеки ($M=3,7$) та конформізму ($M=3,9$), що узгоджується з їхнім прагненням до незалежності. Щодо соціально-психологічної адаптації, хлопці продемонстрували вищі

показники за шкалами інтернальності ($M=70$), домінування ($M=89$) та ескапізму ($M=70$), що може відображати їхню більшу схильність до контролю та уникання проблем. Водночас, вони показали нижчі показники за шкалами самосприйняття ($M=92$) та емоційної комфортності ($M=92$), що вказує на їхню меншу впевненість у собі та здатність долати стрес.

Виявлено, що дівчата демонструють вищу схильність до стабільності, передбачуваності та конформізму, тоді як хлопці – до ризику, незалежності та домінування. Дівчата виявляють вищу емоційну стійкість та впевненість у собі, тоді як хлопці – більшу схильність до контролю та уникання проблем. Хлопці демонструють вищу толерантність до новизни та складності, тоді як дівчата – більшу готовність до сприйняття нерозв'язних ситуацій. Щодо показників з міської та сільської місцевості то відмінності подано у таблиці та проаналізовано їхню суть.

Таблиця 2.3.

Порівняння середніх показників методик серед випускників міста і села

Показники	Міські жителі	Сільські жителі
новизна	12,1	11,2
складність	13,0	13,4
нерозв'язність	14,1	13,4
безпека	3,2	4,1
влада	4,1	4,2
досягнення	3,8	3,1
гедонізм	3,8	3,6
стимуляція	2,2	1,5
самостійність	2,5	2,6
універсалізм	3,1	3,8
доброзичливість	4,1	4,9
традиція	3,8	4,5
конформізм	4,4	4,8
адаптивність	82	80
самосприйняття	78	84
прийняття інших	75	71
емоційна комфортність	80	87
інтернальність	71	78
домінування	81	75
ескапізм	88	89

Міські мешканці продемонстрували дещо вищі показники за шкалами новизни ($M=12,1$) та складності ($M=13,0$), що може свідчити про більшу схильність до дослідження нового та здатність ефективніше функціонувати в умовах складності, що є типовим для міського життя.

Водночас, вони показали найвищий показник за шкалою нерозв'язності ($M=14,1$), що вказує на більшу готовність миритися з невизначеністю порівняно з мешканцями сіл. Щодо ціннісних орієнтацій, міські мешканці продемонстрували нижчі показники за шкалами безпеки ($M=3,2$), традиції ($M=3,8$) та конформізму ($M=4,4$), але вищі за шкалами досягнення ($M=3,8$), гедонізму ($M=3,8$), стимуляції ($M=2,2$) та самостійності ($M=2,5$). Це відображає їхню більшу орієнтацію на особисті досягнення, задоволення та незалежність.

Щодо соціально-психологічної адаптації, міські мешканці показали вищі показники за шкалами самосприйняття ($M=82$), прийняття інших ($M=78$), інтернальності ($M=71$) та домінування (81), що свідчить про їхню більшу впевненість у собі, відкритість до інших, внутрішній контроль та прагнення до лідерства.

Сільські мешканці продемонстрували дещо нижчі показники за шкалами новизни ($M=11,2$) та складності ($M=13,4$), що може відображати їхню більшу прихильність до звичного та стабільного середовища. Вони показали нижчий показник за шкалою нерозв'язності ($M=13,4$), що вказує на меншу готовність миритися з невизначеністю.

У системі ціннісних орієнтацій, сільські мешканці продемонстрували вищі показники за шкалами безпеки ($M=4,1$), традиції ($M=4,5$) та конформізму ($M=4,8$), що відображає їхню більшу орієнтацію на збереження усталених цінностей та соціального порядку. Водночас, вони показали нижчі показники за шкалами досягнення ($M=3,1$), гедонізму ($M=3,6$), стимуляції ($M=1,5$) та самостійності ($M=2,6$), що свідчить про меншу схильність до особистих амбіцій та незалежності. Щодо соціально-психологічної адаптації, сільські мешканці

показали вищі показники за шкалами емоційної комфортності ($M=87$) та ескапізму ($M=89$), що може вказувати на їхню більшу схильність до емоційного благополуччя та уникнення проблем.

Отже, у випусників шкіл з міст виявляється більша адаптивність до невизначеності, вища орієнтація на особисті досягнення та незалежність, а також більшу впевненість у собі та прагнення до лідерства. Мешканці сіл, навпаки, демонструють більшу прихильність до стабільності, традицій та конформізму, а також більшу схильність до емоційного благополуччя та уникнення проблем.

Порівняння середніх показників методик серед мешканців регіону та внутрішньо переміщених осіб

Показники	Жителі регіону	ВПО
новизна	12,9	13,5
складність	11,5	13,1
нерозв'язність	14,2	13,3
безпека	3,5	2,7
влада	3,8	3,1
досягнення	3,9	3,5
гедонізм	4,2	3,3
стимуляція	3,0	2,1
самостійність	3,1	3,9
універсалізм	3,2	2,5
доброзичливість	3,7	2,9
традиція	4,2	2,9
конформізм	3,9	3,8
адаптивність	87	72
самосприйняття	79	74
прийняття інших	79	65
емоційна комфортність	76	69
інтернальність	73	75
домінування	78	67
ескапізм	78	85

Випускники, жителі регіону продемонстрували дещо нижчі показники за шкалами новизни ($M=9$) та складності ($M=11,5$), що вказує на їхню відносну

схильність до стабільності та звичного середовища. Водночас, вони виявили найвищий показник за шкалою нерозв'язності ($M=2$), що може відображати їхню здатність приймати невизначені ситуації.

Щодо ціннісних орієнтацій, жителі регіону продемонстрували вищі показники за шкалами безпеки ($M=3,5$), традиції ($M=4,2$) та конформізму ($M=3,9$), та нижчі показники за шкалами досягнення ($M=3,8$), гедонізму ($M=3,9$), стимуляції ($M=3,0$) та самостійності ($M=3,1$). Це свідчить про їхню більшу орієнтацію на стабільність, збереження традицій та соціальний порядок, а також меншу схильність до особистих досягнень, задоволення та незалежності.

У соціально-психологічній адаптації, жителі регіону показали вищі показники за шкалами адаптивності ($M=87$), самоприйняття ($M=79$), інтернальності ($M=73$) та домінування ($M=78$), що вказує на їхню більшу здатність пристосовуватися, впевненість у собі, внутрішній контроль та прагнення до лідерства.

Внутрішньо переміщені особи, випускники шкіл, продемонстрували дещо вищі показники за шкалами новизни ($M=13,5$) та складності ($M=13,1$), що відображає їхню здатність адаптуватися до нових умов життя. Водночас, вони показали дещо нижчий показник за шкалою нерозв'язності ($M=13,3$), що може відображати їхнє прагнення до більшої визначеності.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО) продемонстрували дещо вищі показники за шкалами новизни ($M=13,5$) та складності ($M=13,1$), що відображає їхню здатність адаптуватися до нових умов життя. Водночас, вони показали дещо нижчий показник за шкалою нерозв'язності ($M=13,3$), що може відображати їхнє прагнення до більшої визначеності.

Щодо ціннісних орієнтацій, ВПО продемонстрували НИЖЧІ показники за шкалами безпеки ($M=2,7$), традиції ($M=2,9$) та конформізму ($M=3,8$), що свідчить про їхню меншу орієнтацію на стабільність та збереження традицій, та

більшу схильність до особистих амбіцій та незалежності. У соціально-психологічній адаптації, ВПО показали вищі показники за шкалами інтернальності ($M=75$) та ескапізму ($M=85$), що може вказувати на їхню більшу схильність до уникнення проблем.

Жителі регіону виявляють більшу адаптивність до невизначеності в плані нерозв'язності, вищу орієнтацію на особисті досягнення та незалежність, а також більшу впевненість у собі та прагнення до лідерства.

ВПО демонструють більшу здатність адаптуватися до новизни та складності, що є необхідним в умовах переміщення, але менше готові миритися з нерозв'язними ситуаціями. Вони також виявляють більшу схильність до уникнення проблем. Ці відмінності можуть відображати вплив стресових обставин, з якими стикаються ВПО, а також адаптаційні механізми, які вони використовують для подолання труднощів.

Висновки до Розділу 2

Аналіз результатів дослідження толерантності до невизначеності виявив, що більшість учасників демонструє середній та високий рівень толерантності до

новизни, що відображає їхню здатність адаптуватися до нових ситуацій. Водночас, значна частина досліджуваних виявила високу толерантність до складності, що свідчить про їхню здатність ефективно функціонувати в умовах невизначеності та інформаційного перевантаження. Також, більшість учасників продемонструвала високу толерантність до нерозв'язності, що вказує на їхню здатність спокійно сприймати неоднозначність та діяти в умовах відсутності чітких рішень.

Щодо ціннісних орієнтацій, у вибірці спостерігається домінування консервативних та соціально орієнтованих цінностей, таких як конформізм, традиція та доброзичливість. Во вказують на прагнення до стабільності, передбачуваності та уникнення ризику. Водночас, низькі показники за шкалами самостійності та стимуляції свідчать про страх перед невизначеністю та прагнення до залежності від зовнішніх авторитетів.

Аналіз соціально-психологічної адаптації виявив, що більшість досліджуваних мають середній рівень адаптивності та емоційної комфортності, що свідчить про їхню здатність функціонувати в умовах помірної невизначеності. Однак, значна частина вибірки демонструє низьку толерантність до невизначеності, що може ускладнювати їхню адаптацію в умовах швидких змін.

Порівняльний аналіз виявив гендерні відмінності у ставленні до невизначеності. Дівчата демонструють більшу схильність до стабільності та передбачуваності, тоді як хлопці – до ризику та незалежності. Дівчата також виявляють вищу емоційну стійкість, тоді як хлопці – більшу схильність до контролю та уникнення проблем.

Виявлено відмінності у ставленні до невизначеності між мешканцями міст та сіл. Міські мешканці виявляють більшу адаптивність до невизначеності, орієнтацію на особисті досягнення та незалежність, тоді як сільські мешканці – більшу прихильність до стабільності та традицій.

Порівняльний аналіз між мешканцями регіону та внутрішньо переміщеними особами (ВПО) виявив, що ВПО демонструють більшу здатність адаптуватися до новизни та складності, але меншу готовність миритися з нерозв'язними ситуаціями. Вони також виявляють більшу схильність до уникнення проблем.

Загалом, результати дослідження свідчать про наявність інтолерантності до невизначеності у досліджуваній вибірці, що проявляється у прагненні до стабільності, передбачуваності та уникненні ризику. Однак, спостерігаються відмінності у ставленні до невизначеності залежно від гендеру, місця проживання та статусу ВПО.

ВИСНОВКИ

Невизначеність життєвої ситуації людини у цьому світі може детермінуватися відсутністю стійких, інтегруючих ціннісних орієнтирів, які, за її передачі підростаючому поколінню, сприяють стабільності нашого суспільства

та визначеності поведінки особистості. Друга тенденція, що посилює невизначеність у житті особистості, пов'язана із труднощами у моделюванні професійної кар'єри і майбутнього молодими людьми.

Толерантність до невизначеності, на відміну від інших видів толерантності, належить не до етичних аспектів взаємодії людей, а до здійснення операцій з інформацією, пізнання та творчого прояву особистості. Протилежним за своїм значенням є поняття інтолерантності до невизначеності — це прагнення до ясності, упорядкованості у всьому та неприйняття невизначеності, припущення про чільну роль правил і принципів, дихотомічний поділ правильних та неправильних способів, думок та цінностей. Однак, толерантність до невизначеності як значущого фактора при прийнятті рішення розуміється як прагнення новизни, оригінальності та можливості самостійного творчого підходу у вирішенні проблем і не може «співіснувати» з інтолерантністю до невизначеності, що виявляється прагненням ясності, упорядкованості, значущості правил і принципів.

Особистість, інтолерантна до невизначеності, в умовах змін та неясного майбутнього відчуває внутрішню напругу, страхи, невпевненість у собі, депресивний стан, що призводить до пасивності та прагнення уникнути неприємностей.

Толерантність особистості до невизначеності впливатиме на особливості навчальної діяльності, їх індивідуальний стиль роботи з інформацією, взаємодію з вчителем. Толерантність — це здатність активно взаємодіяти із зовнішнім світом, вибудовуючи нові зв'язки та комунікації, недопущення конфронтації, інтолерантність — це уникнення, конфліктність, маніпулювання як активна дія.

Невизначеність ситуації полягає в тому, як людина суб'єктивно оцінює для себе ступінь її новизни (є чи немає досвіду проживання подібної ситуації, чи є досвід вирішення проблем у схожих ситуаціях), рівень складності

(наскільки особистість суб'єктивно оцінює рівень труднощі та екстремальності проблеми чи ситуації), рівень нерозв'язності (суб'єктивно оцінює можливість/неможливість вирішити проблему). Якщо особа оцінює всі ці три показники як прийнятні для себе (є досвід вирішення аналогічних проблем, важко, але можливо тощо), рівень толерантності вищий; якщо суб'єктивна оцінка має негативні конотації, супроводжується негативними переживаннями, фрустрацією, тривожністю, рівень інтолерантності зростає.

Толерантність показником зрілості особистості, яка включає в себе здатність у важкій ситуації будувати плани, образ майбутнього, приймати рішення і нести за них відповідальність тощо), а інтолерантність — показник інфантильності особистості (перекладання відповідальності за те, що трапилося, екстернальний локус контролю, обвинувальні установки, прихильність теорії змови тощо), невизнання свого існування (несамостійність, відсутність автономії).

Аналіз результатів емпіричного дослідження толерантності до невизначеності виявив, що більшість випусників демонструє середній та високий рівень толерантності до новизни, що відображає їхню здатність адаптуватися до нових ситуацій. Водночас, значна частина досліджуваних виявила високу толерантність до складності, що свідчить про їхню здатність ефективно функціонувати в умовах невизначеності та інформаційного перевантаження. Також, більшість учасників продемонструвала високу толерантність до нерозв'язності, що вказує на їхню здатність спокійно сприймати неоднозначність та діяти в умовах відсутності чітких рішень.

У вибірці спостерігається домінування консервативних та соціально орієнтованих цінностей, таких як конформізм, традиція та доброзичливість, що відображають прагнення до стабільності, передбачуваності та уникнення ризику. Водночас, низькі показники за шкалами самостійності та стимуляції свідчать

про страх перед невизначеністю та прагнення до залежності від зовнішніх авторитетів.

Аналіз соціально-психологічної адаптації виявив, що більшість досліджуваних мають середній рівень адаптивності та емоційної комфортності, що свідчить про їхню здатність функціонувати в умовах помірної невизначеності. Однак, значна частина вибірки демонструє низьку толерантність до невизначеності, що може ускладнювати їхню адаптацію в умовах швидких змін.

Дівчата – випускниць демонструють більшу схильність до стабільності та передбачуваності, тоді як хлопці – до ризику та незалежності. Дівчата також виявляють вищу емоційну стійкість, тоді як хлопці – більшу схильність до контролю та уникнення проблем.

Виявлено відмінності у ставленні до невизначеності між мешканцями міст та сіл. Міські мешканці виявляють більшу адаптивність до невизначеності, орієнтацію на особисті досягнення та незалежність, тоді як сільські мешканці – більшу прихильність до стабільності та традицій.

Порівняльний аналіз між випускниками мешканцями регіону та внутрішньо переміщеними особами (ВПО) виявив, що ВПО демонструють більшу здатність адаптуватися до новизни та складності, але меншу готовність миритися з нерозв'язними ситуаціями. Вони також виявляють більшу схильність до уникнення проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексєнко Н.В. Толерантність до невизначеності як специфічна умова інноваційної діяльності. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Харків, 2017. С. 12–14.

2. Бондарчук О. І., Соломіна Г. В. Толерантність до невизначеності як показник когнітивного стилю керівників загальноосвітнього навчального закладу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2011. Т. 1. Вип. 84. С. 47-51.
3. Брюховецька О. В. Психологічні особливості толерантності до невизначеності в управлінській діяльності як однієї зі складових професійної толерантності керівників загальноосвітніх навчальних закладів. *Проблеми сучасної психології*. 2015. № 27. С. 70-81.
4. Гельбак А. М. Толерантність до невизначеності як визначальна умова прийняття рішення поліцейськими при виконанні професійних завдань. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. №1. С. 48–52.
5. Горянська А. М. Психологічні особливості розвитку суб'єктних характеристик толерантності майбутніх вчителів. *Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія»*. 2015. С. 11-16
6. Громова Г. М. Методики дослідження зв'язків інтолерантності до невизначеності з наслідками травматичного життєвого досвіду. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2020. Вип. 45 (48). С. 88–99.
7. Губа Н., Гладких Ж. Теоретичний аналіз психологічних чинників, які впливають на формування толерантності. *Психологічні перспективи*. 2018. Вип. 32. С. 97-108.
8. Гусев А.І. До проблеми формування та розвитку толерантності до невизначеності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова*. Сер. 12, Психологічні науки. Київ, 2007а. № 17 (41). Ч. 1. С. 165–170.
9. Гусев А. І. Толерантність до невизначеності як чинник розвитку ідентичності особистості : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2009. 233 с.

10. Карамушка Л., Терещенко К., Креденцер О., Івкін В., Лагодзінська В., Ковальчук О., Вознюк, А. Толерантність до невизначеності як детермінанта забезпечення психологічного здоров'я освітнього персоналу в умовах соціальної напруженості. *Організаційна психологія. економічна психологія*, (4 (24), 2021. С.30-38. <https://doi.org/10.31108/2.2021.4.24.4>
11. Карпюк Ю. Я. Психолого-педагогічні особливості розвитку моральної толерантності у підлітковому віці. *Scientific Journal Virtus*. 2019. Вип. 30. С. 50-56.
12. Кириченко В.В. Наукова концептуалізація моделі становлення картини світу особистості у сучасному інформаційному суспільстві. *Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ : Фенікс, 2018. Том XII. Вип. 24. С. 75–94.
13. Кузікова С.Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2018. Том 1. № 3. С. 67–72.
14. Ламаш І. В., Євдокімова Є. В. Специфіка толерантності до невизначеності в контексті психологічної ресурсності поліцейських. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової (30 берез. 2017р., м. Харків, Україна)*. Харків : ХНУВС, 2017. С. 183–185.
15. Литвин С.В. Толерантність до невизначеності як психологічний конструкт. *Психологічний часопис*. 2019. № 1 (21). С. 90–107.
16. Лушин П В. Психологія особистісного змінювання : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2003. 30 с.

17. Ляпунова В. А. Функції толерантності як соціально значущої цінності. *Збірник наукових праць: педагогічні науки*. 2016. Том 3. С. 119–122.
18. Масюк А. Ю., Мілютіна К. Л. Толерантність до невизначеності та особливості особистості як чинники читацьких уподобань молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2021. Том 32 (71). С. 38-43.
19. Мельничук М. М., Павленко В. М. Психологія толерантності особистості (на матеріалі дослідження студентів): монографія. Полтава: ФОП Мирон І. А., 2014. 244 с.
20. Милославська, О. В., Гуляєва, О. В., & Сапьян, Є. О. (2020). Особливості толерантності до невизначеності непрацюючих студентів. *Журнал Харківського національного університету*. Серія «Психологія», (69), 16–22.
21. Остополец І.Ю. Роль екофасилітації у формуванні толерантності до невизначеності в ситуаціях системних змін.. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»*. Київ : Гнозис, 2015. Вип. 36. Додаток 1. Том V : Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 319–328.
22. Павленко Г. В. Особистісні диспозиції як чинник психологічного благополуччя особистості в контексті невизначеності. *Актуальні проблеми психології* : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т. VII : Екологічна психологія. 2018. Вип. 45. С. 230-239.
23. Перегончук Н. В. Ситуація невизначеності перехідного періоду розвитку суспільства як психологічна умова формування професійної компетентності майбутнього психолога. *Science Rise*. 2016. № 3 (20). С. 41- 45.

24. Саннікова О.П., Санніков О.І. Толерантність до невизначеності як предиктор прийняття рішень особистістю. 2020. Вип. 12 (41). С. 98–123.
25. Соломіна Г. В. Толерантність до невизначеності як показник когнітивного стилю керівників загальноосвітнього навчального закладу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2011. Т. 1. Вип. 84. С. 47-51.
26. Степура Є. В. Ціннісно-сміслові чинники прийняття рішень особистістю в умовах невизначеності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Київ, 2016. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/166024/3>
27. Томаржевська І.В. Феномен «толерантність до невизначеності» і його психологічний аналіз. *Психологічний журнал*. 2018. № 1. С.35-40.
28. Федоришин Г. Толерантність до невизначеності як професійна компетентність психолога. *Психологія особистість*, 12, 1, 2000. С. 73–78.
29. Хілько С. О. Модель формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. К., 2005. Вип. 15(28) / голов. ред. В. В. Олійник. К. : АТОПОЛ ГРУП, 2015. С. 254-263.*
30. Budner S. Intolerance of ambiguity as a personality variable. *Journal of Personality*. 1962. 30 (1). P. 29–50. DOI:
31. Khilko S. Study of future psychologists' tolerance to uncertainty maturity. *Science and Education*, 2017. Iss. 9. P. 59–67. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-9-10>.
32. Frenkel-Brunswik E. Tolerance of Ambiguity as a Personality Variable. *American Psychologist*. 1948. Vol. 3. P. 268.

33. Norton R. W. Measurement of ambiguity tolerance. *Journal of Personality Assessment*. 1975. 39 (6). P. 607–619.